

УДК 151.9.943

DOI <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2020.1-3.2>

О. М. Шемчук

здобувач

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

ОБҐРУНТУВАННЯ ПСИХОДІАГНОСТИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ДІАГНОСТУВАННЯ СФОРМОВАНОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ В МАЙБУТНІХ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ – ЖІНОК-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У публікації обґрунтовано психодіагностичний інструментарій діагностування сформованості професійного мислення у майбутніх молодших спеціалістів – жінок-військовослужбовців Державної прикордонної служби України. Викладено організацію і хід емпіричного дослідження, що було побудовано з урахуванням методик і логіки розв'язання поставлених завдань. Зміст дослідження ґрунтується на особливостях сформованості професійного мислення у майбутніх молодших спеціалістів – жінок-військовослужбовців Державної прикордонної служби України. З метою забезпечення якісного добору методик для реалізації задуму емпіричного дослідження визначено та схарактеризовано відповідні показники в критеріальній моделі. За показниками поняттєво-змістового критерію виразними характеристиками є: середньо розвинені швидкість мислення та рухливість нервових процесів; середній рівень розвитку практичної спрямованості мислення; переважання розвитку словесно-логічного, креативного та наочно-образного типів мислення тощо. За показниками мотиваційно-цільового критерію характерні: виразна орієнтованість на підтримання стосунків та орієнтація на спільну діяльність; найбільш переважні схильності до основних класів операторських, зв'язку та спостереження, технологічних військових спеціальностей тощо. За показниками операційно-регуляційного критерію виявлено: переважання комунікативних схильностей за організаторські, що впливає на прийняття рішень в складних, нестандартних ситуаціях професійної діяльності; більш високі показники розвитку регуляції процесів планування цілей і програмування дій в порівнянні з моделюванням значущих умов досягнення цілей і оцінюванням результатів дій; середньо розвинені гнучкість та самостійність тощо. За показниками рефлексивно-оціночного критерію визначені: в цілому розвинена, адекватна самооцінка жінок, втім дещо мінливі та нестійкі критерії оцінювання результатів власної професійної діяльності; менш сформована потреба продумувати способи своїх дій для досягнення цілей професійної діяльності і поведінки; достатня наполегливість, послідовність, розвинена потреба в саморозвитку тощо. Схарактеризовано три етапи науково-пошукової роботи емпіричного дослідження та викладено її результати.

Ключові слова: методики дослідження, психологія мислення, професійна підготовка, гендерні особливості.

Постановка проблеми. Складність професійної діяльності прикордонника полягає у потребі забезпечувати систему заходів на залізничному, автомобільному, морському, річковому, паромному, повітряному та пішохідному сполученні через державний кордон України. Разом з тим прикордонний митний та інші види контролю, пропуск через державний кордон осіб, транспортних засобів, вантажів, іншого майна здійснюються прикордонниками на спеціально виокремленій території залізничних і автомобільних станцій, у морських і річкових портах, аеропортів (аеродромів) із комплексом будівель, споруд і технічних засобів. Якісне виконання завдань прикордонного контролю не обмежене визначеним алгоритмом дій прикордонників, не є рутинною механічною роботою складу зміни прикордонних нарядів щодо виявлення правопорушників і забезпечення

безперебійного пропуску учасників міжнародного руху, тому вимагає неабияких навичок і досвіду, професійної підготовки та практики.

Враховуючи особливості напрямів професійної діяльності молодших спеціалістів Державної прикордонної служби України та спираючись на дослідження професійної діяльності прикордонників, зазначимо про важливу роль формування професійного мислення молодших спеціалістів жінок-військовослужбовців під час її здійснення, оскільки воно має певні розбіжності та особливості порівняно з професійним мисленням чоловіків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В контексті прикладних аспектів вивчення процесу мислення суб'єкта та втілення результату цього процесу в діяльності вчені розглядають: проблематику критичного мислення (Л.А. Кисенко-Романюк, О.Г. Марченко, Д. Халперн), радіантного

мислення (Т. Бьюзен, Б. Бьюзен), дисциплінованого мислення (Б. Фьюсел), творчого мислення (Д.Б. Богоявленська, Дж. Гілфорд, Ю.М. Кулюткін, В.О. Моляко, Я.О. Пономарьов, В.А. Роменець), практичного мислення (Д.М. Завалишина, М.М. Кашапов, Ю.К. Корнілов, Б.М. Теплов, О.В. Ягупова), технічного мислення (Т.В. Кудрявцев, Ю.М. Кулюткін, Б.Ф. Ломов, В.О. Моляко, П.Є. Решетников), управлінського мислення (Л.В. Гулова, Л.М. Сидельников, І.В. Шама, В.А. Шемчук) та суто професійного мислення (О.В. Бичева, Т.Є. Гура, Л.Р. Джелілова, Л.В. Засєкіна, А.Б. Зуєва, О.Ю. Кованов, Я.В. Крушельницька, В.Є. Луньов, А.К. Маркова, Н.І. Пов'якель, В.А. Семиченко), яке більшість авторів пов'язують із процесом професійного розвитку фахівця, набуття ним спеціальних знань, умінь під час фахової підготовки та подальшої професіоналізації, що в сукупності дозволяє забезпечити ефективне розв'язання професійно-зумовлених завдань, пошук та прийняття рішень у взаємозалежності з рівнем фахової підготовки, спеціальної компетентності та професіоналізму на певному етапі фахового становлення, набуття професійної майстерності в цілому.

Не зважаючи на численні великі праці з різними аспектами мислення, нами не виявлено обґрунтованого психодіагностичного інструментарію діагностування сформованості професійного мислення (далі – ПМ) у майбутніх молодших спеціалістів – жінок-військовослужбовців Державної прикордонної служби України.

Мета статті: на основі емпіричних відомостей визначити особливості сформованості професійного мислення у майбутніх молодших спеціалістів – жінок-військовослужбовців Державної прикордонної служби України.

Виклад основного матеріалу. Організація і хід дослідження були побудовані з урахуванням методик і логіки розв'язання поставлених завдань. Зміст дослідження полягав у визначенні особливостей сформованості професійного мислення у майбутніх молодших спеціалістів – жінок-військовослужбовців Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ). З метою забезпечення якісного підбору методик для реалізації задуму емпіричного дослідження ми спиралися на визначені в критеріальній моделі показники (таблиця 1).

Дослідження рівнів швидкості мислення та рухливості нервових процесів проводилось за допомогою *Методики дослідження швидкості мислення* [4], яка передбачала заповнення досліджуваними пропущених букв у 40 словах протягом обмеженого часу (3 хвилини). За результатами кількості вірно складених слів визначалися показники швидкості мислення й рухливості нервових процесів: висока, середня та низька.

За допомогою *Методики визначення спрямованості особистості (орієнтаційної анкети Б. Басса)* [5] визначалися типи спрямованості:

1) на себе (орієнтація на пряму винагороду безвідносно від змісту роботи, схильність до суперництва);

2) на спілкування (прагнення за будь-яких умов підтримувати стосунки з людьми, орієнтованість на спільну діяльність);

3) на справу (зацікавленість у вирішенні ділових проблем, виконання роботи якнайкраще, орієнтація на ділову співпрацю, здатність відстоювати власну думку на користь справи та досягнення загальної мети).

Методика діагностики практичної спрямованості мислення Л.П. Урванцевої – Н.В. Володіної [1] скерована на визначення виразності розвитку практичної спрямованості мислення (низької, середньої, високої) як властивості пізнавальної активності, що характеризує її підлеглість предметно-перетворювальним цілям і орієнтацію на результат. Розроблення даного теоретичного конструкта проводилось авторами з використанням робіт Б.М. Теплова, К.О. Абульханово-Славської, М.А. Холодної. В результаті конкретизації досліджуване поняття було описане в декількох групах ознак, на основі яких формулювалися питання методики: мотивація особистості (інтереси, переваги, цілі, стосунки); особливості інтелектуальної діяльності (мислення, пам'яті, уваги, сприйняття); характеристики поведінки, особливості виховання і середовища розвитку особистості, специфіка емоційних переживань та їх проявів.

За допомогою *Методики визначення стресостійкості та соціальної адаптації Хомса і Раге* [11, с. 149–153] з'ясувалася ступінь опору стресу на основі психометричної шкали самооцінки актуального рівня стресу протягом останнього року. За результатами шкали, яка складалася з переліку травмуючих подій, проранжованих за балами за їх стресогенністю, визначалися рівні опору досліджуваних стресу (достатньо високий, високий, пороговий і низький).

Професійно-особистісний опитувальник В.П. Петрова [14] дозволив визначити військово-професійну спрямованість досліджуваних за оцінкою схильностей до класів основних військових посад (командні, операторські, зв'язку і спостереження, водійські, спеціального призначення (спецназ), технологічні).

Короткий відбірковий тест В.М. Бузіна – Е.Ф. Вандерліка (КОТ) [3, с. 60–70], який дозволяє визначити загальний рівень сформованості розумових здатностей, вербального та невербального інтелекту: здібності до узагальнення й аналізу матеріалу; гнучкість мислення; інертність і здатність до переключення мислення; емоційні компоненти мислення та здатність до відволікання; точність

і швидкість сприйняття та розподіл і концентрацію уваги; грамотність; орієнтування; просторову уяву.

Методика *Типи мислення (Методика визначення типу мислення в модифікації Г.В. Резапкіної)* [13, с. 69–73] дає змогу з'ясувати розвиненість мислення досліджуваних за такими типами: предметно-дійового; абстрактно-символічного; словесно-логічного; наочно-образного; креативного. А у разі гармонійного співвідношення цих типів можна з'ясувати синтетичне мислення. Типи є актуальними для професійної діяльності майбутніх молодших спеціалістів – жінок-військовослужбовців ДПСУ.

Методика *Діагностики комунікативних та організаторських схильностей (КОС-2)* [15, с. 263–265] допомагає оцінити розвиток організаторських і комунікативних якостей майбутніх

молодших спеціалістів – жінок-військовослужбовців ДПСУ, їх здатність до налагодження комунікативного процесу в професійній діяльності, що є особливо важливим у проведенні адміністративно-юрисдикційної діяльності щодо забезпечення прикордонного контролю молодших інспекторів прикордонної служби, здатності до організації та узгодження дій як своїх колег, так і оточення.

Опитувальник «Мотивація успіху та страх невдачі» А.О. Реана [12, с. 382–383] дозволяє сформулювати виразність домінування однієї з тенденцій мотивації особистості в реалізації рівня побажань – досягнення успіху чи уникнення невдачі – майбутніх молодших спеціалістів – жінок-військовослужбовців ДПСУ. За виразної мотивації успіху дії досліджуваних спрямовані

Таблиця 1

Методики дослідження сформованості професійного мислення майбутніх молодших спеціалістів – жінок-військовослужбовців ДПСУ

№ з/п	Методики дослідження	Критерії	Емпіричні індикатори (показники)
1	Методика дослідження швидкості мислення	Поняттєво-змістовий	швидкість мислення й рухливість нервових процесів
2	Методика визначення спрямованості особистості (орієнтаційна анкета Б. Басса)	Мотиваційно-цільовий	типи спрямованості: на себе; на спілкування; на справу.
3	Методика діагностики практичної спрямованості мислення Л.П. Урванцева – Н.В. Володіної	Поняттєво-змістовий	практична спрямованість мислення
4	Професійно-особистісний опитувальник В.П. Петрова	Мотиваційно-цільовий	військово-професійна спрямованість: схильності до класів типових військових спеціальностей (командні, операторські, зв'язку і спостереження, водійські, спеціального призначення (спецназ))
5	Методика визначення типу мислення в модифікації Г.В. Резапкіної	Поняттєво-змістовий	типи мислення: предметно-дійове, абстрактно-символічне, словесно-логічне, наочно-образне, креативне, синтетичне
6	Діагностики комунікативних та організаторських схильностей (КОС-2)	Операційно-регуляційний	організаторські та комунікативні схильності
7	Опитувальник «Стильові особливості саморегуляції поведінки – ССП–98» В.І. Моросанової	Операційно-регуляційний	загальний рівень саморегуляції, індивідуальний стиль саморегуляції поведінки; планування цілей (Пл), моделювання значущих умов їх досягнення (М), показники розвитку регуляторно-особових властивостей – гнучкості (Г), самостійності (С)
		Рефлексивно-оцінний	оцінювання і корекція результатів (Ор), програмування дій (Пр)
8	Дослідження локалізації контролю особистості – модифікований опитувальник «ЛК» О.Г. Ксенофонтової	Рефлексивно-оцінний	загальна інтернальність; інтернальність у сфері досягнень та невдач; інтернальність у професійній діяльності; готовність до подолання труднощів; планування, здійснення й відповідальність
9	Методика визначення стресостійкості та соціальної адаптації Хомса і Page	Операційно-регуляційний	ступінь опору стресу та соціальної адаптації
10	Методика «Мотивація успіху і страх невдачі» А. Реана	Мотиваційно-цільовий	мотиваційна тенденція досягнення успіху (уникнення невдачі)
11	Короткий відбірковий тест В.М. Бузіна – Е.Ф. Вандерліка (КОТ)	Поняттєво-змістовий	загальний рівень розумових здібностей, вербального та невербального інтелекту, здатності до узагальнення й аналізу, гнучкість мислення, здатність до переключення, точність і швидкість сприйняття, емоційні компоненти

на досягнення конструктивних, позитивних результатів. Їх особистісна активність залежить від потреби в досягненні успіху. За виразної мотивації уникнення невдачі вони прагнуть остерегтися осуду, покарання, оскільки очікування неприємних наслідків визначає їх діяльність – страх можливого провалу. Вони міркують, як його уникнути, а не як досягти успіху [12].

У дослідженні для діагностування індивідуальних профілів саморегуляції застосовано останній варіант опитувальника *В.І. Моросанової «Стильові особливості саморегуляції поведінки – ССП-98»* [9]. Методика була створена в 1988 році в Психологічному інституті Російської академії освіти в лабораторії психології саморегуляції і валідна як для наукових досліджень, так і як інструмент практичного діагностування різних аспектів індивідуальної саморегуляції. Твердження опитувальника побудовані на типових життєвих ситуаціях і не мають безпосереднього зв'язку із специфікою діяльності. Структура індивідуальних особливостей саморегуляції жінок-військовослужбовців досліджувалася на основі шести якостей індивідуальної саморегуляції, релевантних шкалам опитувальника, що в сукупності характеризує індивідуальний профіль саморегуляції. Сороч шість тверджень опитувальника входять до складу шести шкал: планування цілей (Пл); моделювання значущих умов їх досягнення (М); програмування дій (Пр); оцінювання і корекція результатів (Ор); якості розвитку регуляторно-особистісних властивостей – гнучкість (Г); самостійність (С). В цілому опитувальник працює як єдина шкала «Загальний рівень саморегуляції» (ЗРС), що відображає рівень сформованості індивідуальної системи саморегуляції доволіної активності людини [9; 10]. Підтверджено, що досліджувані з високими якостями загального рівня саморегуляції самостійні, гнучко й адекватно реагують на зміну умов, висування і досягнення цілей діяльності у них відбувається переважно усвідомлено. Чим вище загальний рівень усвідомленої регуляції, тим легше фахівець оволодіває новим видом активності, більш впевнено відчуває себе в незнайомих ситуаціях, і тим стабільніше його успіхи в звичних видах діяльності. Відповідно, успішність оволодіння новим видом діяльності у більшій мірі залежить від відповідності особливостей саморегуляції і вимог освоюваного виду активності.

«Дослідження локалізації контролю особистості – модифікований опитувальник «ЛК» *О.Г. Ксенофонтової* [6] є версією методики «Рівень суб'єктивного контролю» (РСК) Дж. Роттера, стандартизованої на більш широкому віковому і соціальному контингенті досліджуваних. Опитувальник дозволяє виявити переконання досліджуваних відносно того, де локалізу-

ються сили, що підпадають під вплив управління і контролю того, що відбувається в житті, – усередині себе (зусилля, старання і здатності) або зовні та залежать від зовнішніх чинників (інші люди, доля або випадок). Опитувальник містить сорок тверджень. Серед наявних шкал нами було застосовано:

- шкалу загальної інтернальності (Із), що дозволяє визначити рівень інтернальності або екстернальності досліджуваних – внутрішній чи зовнішній локус контролю власної активності;

- шкалу інтернальності у сфері досягнень (Ід) – охоплює ситуації, пов'язані з досягненнями, що здійснилися у реальності та виявляють здатність здобутку успіху в тих або інших ситуаціях;

- шкалу інтернальності у сфері невдач (Ін) – виявляє ставлення до ситуацій або можливих неуспіхів, деструктивної самозвинувачувальної позиції;

- шкалу інтернальності у професійній діяльності (Іпд) – охоплює ситуації навчальної, професійної і будь-якої іншої активності, що переслідує досягнення людиною конкретної мети;

- шкалу готовності до діяльності, пов'язаної з подоланням труднощів (Дт) та готовності до самостійного планування, здійснення діяльності і відповідальності за неї (Дс) – дає змогу визначити прояви інтернальності та причини схильності до екстернальності стосовно самостійної активності у важких і напружених ситуаціях, що особливо важливо в нашому дослідженні професійного мислення у майбутніх молодших спеціалістів – жінок-військовослужбовців ДПСУ.

Висновки. Вибірку досліджуваних склали 234 особи, середній вік яких – 23 роки. Загальна схема експериментального дослідження співвідносна із завданнями і передбачає з'ясування змістових характеристик сформованості професійного мислення у майбутніх молодших спеціалістів – жінок-військовослужбовців ДПСУ, та уточнення на основі специфіки найбільш адекватних психологічних аспектів його розвитку.

Емпіричне дослідження припускало три етапи науково-пошукової роботи. Мета першого етапу (2010 – перша половина 2014 рр.) полягала у систематизації й концептуалізації досліджень з проблеми сформованості професійного мислення у майбутніх молодших спеціалістів – жінок-військовослужбовців ДПСУ, визначенні цілей, завдань, об'єкта, предмета і програми дослідження. Обґрунтовано методику емпіричного дослідження та підібрано психодіагностичний інструментарій.

Другий етап (друга половина 2013 – перша половина 2015 рр.) передбачав організацію і проведення пілотажного та констатувального експериментів, мета яких полягала, по-перше, у вивченні змістових характеристик сформованості

професійного мислення майбутніх молодших спеціалістів – жінок-військовослужбовців ДПСУ, його структури та ступені виразності емпіричних індикаторів; *по-друге*, в отриманні нових емпіричних даних про особливості взаємозв'язків змістових характеристик професійного мислення; *по-третє*, у визначенні діагностичних факторів, що зумовлюють сутнісний зміст сформованості професійного мислення, в основі якого лежать індивідуально-психічні особливості його компонентів.

Під час отримання емпіричних даних було проаналізовано змістові характеристики сформованості компонентів професійного мислення майбутніх молодших спеціалістів – жінок-військовослужбовців ДПСУ та відібрано групу методом ранжування в кількості 60 осіб. Для забезпечення валідності експерименту та достовірності порівняння емпіричних даних з їх числа виділено *експериментальну та контрольну групи* методом випадкової вибірки, проведеної за допомогою стратегії – рандомізації [7; 8].

Третій етап (2015 – 2019 рр.) передбачав проведення формульованого етапу дослідження, встановлення вихідних положень, що відображали індивідуальні відмінності контингенту досліджуваних, які виявляються у відповідних змістових характеристиках сформованості компонентів професійного мислення майбутніх молодших спеціалістів – жінок-військовослужбовців ДПСУ, а також розроблення програму формування професійного мислення в процесі фахової підготовки.

На цьому етапі емпіричного дослідження з експериментальною групою проводився професійно-психологічний тренінг «*Формування професійного мислення у майбутніх молодших спеціалістів – жінок-військовослужбовців Державної прикордонної служби України*» з метою утворення та розвитку компонентів професійного мислення майбутніх прикордонників. З контрольною групою такий тренінг не проводився.

З експериментальною та контрольною групами *жінок-військовослужбовців* було проведено повторне тестування за визначеними методиками дослідження сформованості компонентів професійного мислення, а результати було порівняно по групах за допомогою методів математичної статистики для з'ясування значущості розходження отриманих емпіричних даних та обґрунтування висновків про ефективність розробленої тренінгової програми. Результати отриманих даних порівнювалися з використанням методів математичного оброблення емпіричних результатів дослідження (описові статистики та кореляційний аналіз за Пірсоном, факторний аналіз) і статистичних критеріїв (одновибірковий критерій Колмогорова-Смірнова, t-критерій

Стьюдента). Отримані результати емпіричного дослідження оброблялися за допомогою пакетів програм оброблення статистичних даних Microsoft Office Excel 2007, SPSS – 21.0 [15].

Література:

1. Карвасарский Б.Д. Клиническая психология. Учебник. Москва, 2004. 553 с.
2. Карелин А.А. Большая энциклопедия психологических тестов. Москва : Эксмо, 2007. 416 с.
3. Володина Н.В., Урванцев Л.П. Опросник для диагностики практической направленности мышления. *Практическое мышление: теоретические проблемы и прикладные аспекты* : коллективная монография / под ред. А.В. Карпова и др. Ярославль : Изд-во ЯрГУ, 2007. С. 432–437.
4. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты : учебное пособие. Самара : Издательский Дом «БАХРАХ.М», 2004. 672 с.
5. Петров В.П., Ростунов А.Т. Военно-профессиональная ориентация молодежи. Москва : МО СССР, 1988. С. 197–199.
6. Истратова О.Н. Эксакусто Т.В. Психодиагностика: коллекция лучших тестов. 2-е изд. Ростов-на-Дону : Феникс, 2006. 375 с.
7. Резапкина Г.В. Отбор в профильные классы. Москва : Генезис, 2005. 124 с.
8. Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Изд-во Ин-та психотерапии, 2002. 490 с.
9. Реан А.А., Бордовская Н.В., Розум С.И. Психология и педагогика. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 432 с.
10. Моросанова В.И., Кондратюк Н.Г. Новая версия опросника «Стиль саморегуляции поведения. ССПМ». *Вопросы психологии*. 2011. № 1. С. 137–145.
11. Моросанова В.И., Коноз Е.М. Стилевая саморегуляция поведения человека. *Вопросы психологии*. 2000. № 2. С. 118–127.
12. Ксенофонтова Е. Г. Исследование локализации контроля личности – новая версия методики «Уровень субъективного контроля». *Психологический журнал*. 1999. Т. 20, № 2. С. 103–114.
13. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Экспериментальна психология : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 360 с.
14. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 512 с.
15. Моргун В.Ф., Тітов І.Г. Основи психологічної діагностики : підручник. 2-ге видання. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2012. 464 с.
16. IBM SPSS Statistics Base 21 / IBM Corporation. 2012. 371 с.

Shemchuk O. M. Substantiation of psychodiagnostic tools for diagnosing the formation of professional thinking in future junior specialists – women servicemen of the State Border Guard Service of Ukraine

The publication substantiates the psychodiagnostic toolkit for diagnosing the formation of professional thinking in future junior specialists - women servicemen of the State Border Guard Service of Ukraine. The organization and the course of the empirical study are presented, which were constructed taking into account the methods and logic of solving the set tasks. The content of the study was based on the peculiarities of the formation of professional thinking among future junior specialists - women servicemen of the State Border Guard Service of Ukraine. In order to ensure a qualitative selection of techniques for implementing the design of the empirical study, appropriate indicators have been identified and characterized in the criterion model. According to the indicators of conceptual and meaningful criterion, the expressive characteristics are: average speed of thinking and mobility of nervous processes; average level of development of practical orientation of thinking; predominance of development of verbal-logical, creative and visual-figurative types of thinking, etc. Indicators of the motivation-target criterion are characterized by: a clear orientation to maintaining relationships and an orientation towards joint activity; the most characteristic inclinations to the major classes of carrier, communications and surveillance, technological military specialties, etc. According to the indicators of the operational-regulatory criterion revealed: the predominance of communicative inclinations for organizational, which influences decision-making in complex, non-standard situations of professional activity; higher rates of regulation development for goal planning and action programming, compared to modeling meaningful goal setting conditions and evaluating action outcomes; moderately developed flexibility and independence, etc. According to the indicators of the reflexive-evaluation criterion, the following are defined: generally developed, adequate self-assessment of women, but somewhat variable and unstable criteria for evaluating the results of their professional activity; the less well-formed need to think of ways of doing things to achieve the goals of professional activity and behavior; sufficient persistence, consistency, a developed need for self-development, etc.

Key words: research methods, psychology of thinking, vocational training, gender characteristics.